

Η συμβολή των Πανεπιστημίων και της τυπογραφίας στη διάδοση του αναγεννησιακού πνεύματος και τη δημιουργία του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού

Πρότυπο Γ.Ε.Λ. Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης

Μαθητές: Ασκούνης Απόστολος (Α1), Κανταρτζής Σπυρίδων, Καραβά Χριστίνα, Κασφίκη Αθανασία-Ειρήνη, Κουρούκλη Αλεξάνδρα, Κουρούκλη Άννα, Κορίτου Φωτεινή-Ευαγγελία, Κορωνιού Μαρία, Κωσταρίδη Σταυρούλα (Α2), Μαρίνου Μελίνα, Μαριόλης-Σαψάκος Δημήτριος, Μπάκα Αλεξάνδρα, Μπεθάνη Ελένη, Οικονομοπούλου Νάνσυ (Α3), Πετρίδης Νικήτας, Στεφανίδης Πρόδρομος, Τζελέπης Κωνσταντίνος-Ιάκωβος, Τσιριγωτάκη Μυρτώ (Α4)

Εκπαιδευτικοί: Θώδης Γεώργιος (Φιλολόγος), Αρναούτη Ειρήνη (Αγγλικής Φιλολογίας)

Περίληψη

Κατά τον 15^ο και 16^ο αιώνα ο ευρωπαϊκός πολιτισμός δέχεται την επίδραση ενός κινήματος με ιδεολογικό, λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιεχόμενο. Το κίνημα αυτό, η Αναγέννηση, ξεκίνησε από τις ακμαίες οικονομικές πόλεις της βορείου Ιταλίας, για να επεκταθεί αργότερα και στην υπόλοιπη Ευρώπη, διαμορφώνοντας μια νέα αντίληψη για τον άνθρωπο, πάνω στον οποίο θα οικοδομηθεί ο καινούργιος κόσμος. Αρωγοί στην προσπάθεια αυτή είναι οι θεσμοί καλλιέργειας και μετάδοσης της γνώσης, τα Πανεπιστήμια, που επιχειρούν μια νέα προσέγγιση στα πνευματικά και κοινωνικά δρώμενα αλλά και η τυπογραφία που προωθεί τον γραπτό πολιτισμό σε ευρύτερο αναγνωστικό κοινό. Το παρόν άρθρο εξετάζει τη συμβολή των δύο αυτών παραγόντων στη διάδοση του πνεύματος της Αναγέννησης αλλά και συνολικά στην αφύπνιση των ανθρώπινων συνειδήσεων και τη δημιουργία του ενιαίου σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Λέξεις-κλειδιά: Αναγέννηση, Πανεπιστήμια, τυπογραφία, ευρωπαϊκός πολιτισμός

Εισαγωγή

Η πολιτιστική αφύπνιση που σήμερα ονομάζουμε *Αναγέννηση* εμφανίστηκε κατά το 15ο και το 16ο αιώνα στη Δυτική Ευρώπη. Ως πολιτιστικό, ιστορικό, ιδεολογικό και κοινωνικό κίνημα, επέφερε την άνθηση της λογοτεχνίας, της επιστήμης, της τέχνης, της θρησκείας, της πολιτικής επιστήμης, καθώς και την αναβίωση της μελέτης των κλασικών συγγραφέων, την ανάπτυξη της γραμμικής προοπτικής στη ζωγραφική και τη σταδιακή, αλλά ευρέως διαδιδόμενη, μεταρρύθμιση στην εκπαίδευση.

Ξεκινά σε πόλεις της Ιταλίας όπου η οικονομική άνθηση ευνοεί την ανάπτυξη καλλιτεχνικών και πνευματικών δραστηριοτήτων. Το βασικό της πλαίσιο ήταν η περιοχή της Τοσκάνης και η πόλη της Φλωρεντίας. Η Ιταλία είχε ήδη διατηρήσει πολλά κειμήλια της κλασικής αρχαιότητας, έργα Ελλήνων και Ρωμαίων που θεωρούνταν το απόγειο των ανθρώπινων επιτευγμάτων. Επιπλέον, λόγιοι από το Βυζάντιο, όπως ο Βησσαρίων και ο Λάσκαρης, είχαν δίδαξει ελληνικά και είχαν ιδρυθεί ακαδημίες στη Φλωρεντία.

Τα κύρια χαρακτηριστικά

Κύριο «συστατικό» της Αναγέννησης είναι η έννοια του Ουμανισμού, η πνευματική κίνηση που έθεσε τον άνθρωπο στο κέντρο του ενδιαφέροντος με την οργανωμένη προσπάθεια εξύψωσης του πνεύματός του. Στόχευε στην πολιτιστική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του θεοφοβικού μοντέλου που επικρατούσε έως τότε, και είχε ως στόχο να ολοκληρώσει τις φυσικές ιδιότητες του ανθρώπου ώστε να τον κάνει άξιο του ονόματός του. Κατά τον Μπρωντέλ, με τον όρο “ουμανισμός” μπορούμε να ορίσουμε μια δεοντολογία της ευγένειας του ανθρώπινου όντος. Ήταν μια ορμή, μια στάση μαχητική, που αποσκοπούσε στη σταδιακή χειραφέτηση του ανθρώπου, μια συνεχής αναζήτηση των δυνατοτήτων που έχει ο άνθρωπος να βελτιώσει ή να αλλάξει το πεπρωμένο του. Ενώ λοιπόν ο Μεσαίωνας είχε θέσει το Θεό και το μεταφυσικό στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, η Αναγέννηση εστίασε στον άνθρωπο και στον ορατό κόσμο. Η αλλαγή αυτή επηρέασε την ακαδημαϊκή σκέψη και έρευνα των Πανεπιστημίων. Η μελέτη των κλασικών κειμένων, πλέον, μετατοπίστηκε από το επίπεδο της γλώσσας στη μελέτη των κλασικών αξιών. Η ανθρώπινη φύση απέκτησε πρωταρχική σημασία για τους μελετητές, οι οποίοι την αντιμετώπιζαν με βλέμμα αισιοδοξίας, καθώς το ανθρώπινο είδος θεωρήθηκε φύσει καλό. Ταυτόχρονα, ο Ανθρωπισμός διέδωσε την ιδέα της ατομικής ελευθερίας.

Παράλληλα, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτής της εποχής υπήρξε και η τέχνη. Η Αναγεννησιακή τέχνη και δυνητικά γενικότερα η Αναγέννηση δεν χαρακτηρίστηκε από μια επιστροφή στο παρελθόν, αντίθετα, οι νέες τεχνικές σε συνδυασμό με το νέο πολιτικό, κοινωνικό και επιστημονικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε εκείνη την εποχή, επέτρεψαν στους καλλιτέχνες να καινοτομήσουν.

Τα Πανεπιστήμια, επίσης, αρχίζουν να ενδιαφέρονται για τα οικονομικά, κοινωνικά και πνευματικά δρώμενα και την διδασκαλία των επιστημών. Ξεπερνιούνται ιδέες του Μεσαίωνα όπως η ματαιότητα και ότι ο άνθρωπος κινείται σύμφωνα με την Θεία Χάρη και βούληση. Ο άνθρωπος της Αναγέννησης αναζητεί ένα νέο πρότυπο ανθρώπου και στρέφεται στον Ελληνορωμαϊκό πολιτισμό για τρόπους έκφρασης νέων ιδεών και ιδανικών και λίγο αργότερα περνά στην αφομοίωση αξιών από αυτόν. Αυτός ο νέος τρόπος σκέψης οδηγεί στην βελτίωση της ζωής του. Το κίνημα σιγά-σιγά εξαπλώνεται σε όλη την Ευρώπη. Δημιουργούνται έδρες πανεπιστημίων και εκδοτικά κέντρα σε πόλεις όπως η Αμβέρσα, το Παρίσι, το Στρασβούργο, το Μιλάνο και η Βενετία.

Η σχέση μεταξύ ανθρωπότητας και φύσης αντικατοπτριζόταν στο ενδιαφέρον για την επιστήμη και στην αναζήτηση για την καθολική γνώση. Η γνώση αυτή δεν ήταν πλέον το προνόμιο ενός περιορισμένου αριθμού διανοουμένων, αλλά με τη βοήθεια της τυπογραφίας μπορούσε τώρα να διαχέεται σε ένα ευρύτερο κοινό. Οι ανθρωπιστές έκαναν έκκληση για μεταρρυθμίσεις στην εκκλησία και ταυτόχρονα καθιέρωσαν νέες μορφές πνευματικής ζωής.

Η επανακάλυψη των αρχαίων κειμένων και η εφεύρεση της τυπογραφίας εκδημοκράτισαν τη μάθηση και επέτρεψαν την ταχύτερη διάδοση των ιδεών. Η

ευλάβεια που δείχθηκε απέναντι στις κλασικές πηγές εδραίωσε περαιτέρω τις απόψεις του Αριστοτέλη και του Πτολεμαίου αναφορικά με την ερμηνεία του σύμπαντος. Η αναβίωση του καθαρά θεωρητικού πνεύματος είναι το αληθινό νόημα της επιστημονικής αναγέννησης και σε αυτό ακριβώς συνίσταται και η συγγένειά της με το ελληνικό πνεύμα, το οποίο έπαιξε αποφασιστικό ρόλο σε όλη την Αναγέννηση.

Η ίδρυση των Πανεπιστημίων

Αρωγοί στην προσπάθεια αυτή είναι οι θεσμοί καλλιέργειας και μετάδοσης της γνώσης, τα Πανεπιστήμια, που επιχειρούν μια νέα προσέγγιση στα πνευματικά και κοινωνικά δρώμενα. Το Πανεπιστήμιο, ένα από τα πιο αξιοπρόσεκτα, θαυμαστά και έξοχα επιτεύγματα της ανθρωπότητας, ήταν δημιούργημα του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης. Τα πρώτα Πανεπιστήμια εμφανίστηκαν στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στην Ιταλία (Μπολόνια), τη Γαλλία (Παρίσι) και την Αγγλία (Οξφόρδη) τον 12^ο αιώνα, με αποκλειστικό σκοπό την μεταλαμπάδευση, εμβάθυνση και ανάπτυξη της συνολικής γνώσης, ως αυτοσκοπού και πρωτογενούς αγαθού.

Αδιαμφισβήτητα, τα αίτια ίδρυσης των Πανεπιστημίων ποικίλουν και μεταβάλλονται από εποχή σε εποχή ανάλογα με τις ανάγκες των ανθρώπων και με τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε κοινωνία. Αρχικά σημειώνεται ότι πρωταρχικό και βασικότερο αίτιο που κατέστησε επιτακτική τη συγκρότηση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ήταν η ανάγκη παροχής ικανοποιητικών κρατικών λειτουργιών και μηχανισμών από ειδικευμένους υπαλλήλους στους λαούς των πρώτων οργανωμένων κοινωνιών. Με το πέρασμα των χρόνων στα αίτια προστέθηκε και η επιθυμία για τη δημιουργία ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων με πνευματικές αρετές και γνώσεις, που θα μπορούσαν να δράσουν ως υπεύθυνοι πολίτες αλλά κι ως ικανοί πολιτικοί ηγέτες που θα διέθεταν το χάρισμα να διοικούν τον λαό κατάλληλα.

Αργότερα, κυρίως αίτιο αποτέλεσε και η ανάπτυξη ορισμένων επιστημονικών κλάδων, όπως τα μαθηματικά, η αστρονομία και σε μεταγενέστερους χρόνους η νομική, η ιατρική και η θεολογία. Το αίτιο της εκπαίδευσης με σκοπό την εξυπηρέτηση των κρατικών μηχανισμών ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο. Στον σύγχρονο κόσμο, τα αίτια ίδρυσης των Πανεπιστημίων συμπληρώθηκαν από την ανάγκη απόκτησης γνώσεων για την επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση αλλά και για την διεύρυνση επιστημονικών τομέων καθώς και για την πραγματοποίηση νέων ανακαλύψεων μέσω της έρευνας. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, τα αίτια που έστρεψαν τον άνθρωπο στην ίδρυση πανεπιστημίων σχετίζονται άμεσα με το πάθος του για εξέλιξη και βελτίωση του βιοτικού του επιπέδου.

Στον 11^ο και 12^ο αιώνα τα πρώτα Πανεπιστήμια, όπως του Παρισιού, της Μπολόνια και της Οξφόρδης, ιδρύθηκαν μέσα από την αυθόρμητη ένωση καθηγητών και σπουδαστών. Σε γενικές γραμμές αναπτύχθηκαν δύο πρώιμα μοντέλα: το *μοντέλο της Μπολόνια*, όπου οι σπουδαστές επέλεγαν τους καθηγητές και τους στήριζαν οικονομικά και το *μοντέλο του Παρισιού*, στο οποίο το Πανεπιστήμιο εποπτευόταν από ένα σωματείο καθηγητών. Πολυάριθμα Πανεπιστήμια ιδρύθηκαν το 13^ο αιώνα, ορισμένα από αυτά αυτόνομα και άλλα

ως απόρροια μεταναστεύσεων από ήδη υπάρχοντα Πανεπιστήμια. Σε ορισμένες περιπτώσεις, σπουδαστές και καθηγητές εγκατέλειπαν το Πανεπιστήμιό τους, για να συστήσουν κάποιο άλλο σε ένα νέο τόπο, όπως του Κέιμπριτζ, το οποίο δημιουργήθηκε από τη μετανάστευση ακαδημαϊκών της Οξφόρδης. Σε άλλες περιπτώσεις, νέα Πανεπιστήμια ιδρύονταν από κυβερνήσεις ή από την εκκλησία. Η Νάπολη και η Σαλαμάνκα είναι αντίστοιχα παραδείγματα.

Κατά την περίοδο του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα τα Πανεπιστήμια έδρασαν ως παράγοντες διαμεσολάβησης μεταξύ των λαών της Ευρώπης, παρά την εμφάνιση πολιτικών και θρησκευτικών σχισμάτων. Οι ανθρωπιστικές σπουδές, καθώς και η βασιική αρχή του διαλόγου συνέβαλαν σημαντικά στην γεφύρωση αυτή.

Τα Πανεπιστήμια, πέραν των φιλοσοφικών αναζητήσεων, επιχειρούν μια προσέγγιση στα οικονομικά, κοινωνικά και πνευματικά δρώμενα. Έτσι, στο Πανεπιστήμιο της Μπολόνια διδάσκεται συστηματικά το Ρωμαϊκό Δίκαιο, απαραίτητο για την επίλυση των νέων πολύπλοκων οικονομικών σχέσεων, ενώ σε άλλα καλλιεργείται συστηματικά το κριτικό πνεύμα (Παρίσι) ή προωθείται η διδασκαλία των επιστημών (Οξφόρδη).

Οι πνευματικές δυνάμεις, απελευθερωμένες πλέον από τα μεσαιωνικά πλαίσια, διαμορφώνουν μια νέα αντίληψη για τον άνθρωπο, πάνω στην οποία θα προσπαθήσουν να οικοδομήσουν τον καινούργιο κόσμο. Αυτή η διανοητική πρόοδος θα βοηθήσει στη διάδοση του πνεύματος της Αναγέννησης αλλά και συνολικά στην αφύπνιση των ανθρώπινων συνειδήσεων και τη δημιουργία του ενιαίου σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού.

Ο ρόλος της τυπογραφίας στη διάδοση του αναγεννησιακού πνεύματος και τη δημιουργία του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού

Το 1973 ο Λουίτζι Μπάλαμο στο άρθρο του με τίτλο «Τεχνολογία και κεφάλαια στην ιστορία του βιβλίου» (Tecnologia e capitali nella storia del libro) διατύπωσε την άποψη πως το βιβλίο δεν είναι μόνο «περιεχόμενο» αλλά και «αντικείμενο» που πρέπει να παραχθεί και να πωληθεί όπως κάθε άλλο αγαθό.

Η διατύπωση αυτή βρίσκει την απόλυτη πραγμάτωσή της στην ανάπτυξη της τυπογραφίας, η οποία αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στον τρόπο με τον οποίο οι αναγνώστες αντιμετωπίζουν τα βιβλία. Με την εμφάνισή της, τα βιβλία που έως τότε αποτελούσαν προϊόν πολυτελείας, άρχισαν να κυκλοφορούν σε πολύ μεγαλύτερες ποσότητες και να στοιχίζουν όλο και λιγότερο, με αποτέλεσμα την ταχύτερη και ευρύτερη διάδοση των κειμένων.

Όλοι όσοι αναμείχθηκαν στην τυπογραφική παραγωγή πέτυχαν να προσφέρουν σε μεγαλύτερο αριθμό ατόμων, που προέρχονταν από ένα ευρύτερο φάσμα κοινωνικής διαστρωμάτωσης, μια καλύτερη ευκαιρία να ευεργετηθούν από την ανάγνωση, αντλώντας από το γραπτό λόγο ωφέλεια και απόλαυση.

Η ανάπτυξη της τυπογραφίας

Ως τα μέσα του 15^{ου} αιώνα τα βιβλία είναι χειρόγραφα, σπάνια και πολύ ακριβά. Η τυπογραφία πρωτοεμφανίστηκε στο Mainz της Γερμανίας, ως εφεύρεση του νεαρού χρυσοχόου Johannes Gutenberg κατά την περίοδο της Αναγέννησης, περί το 1437. Ο Gutenberg κατασκεύασε τα πρώτα κινητά τυπογραφικά στοιχεία από κράμα μόλυβδου-κασσίτερου-αντιμονίου και αφού τύπωσε αρκετά σχολικά βιβλία, ξεκίνησε για την πραγματοποίηση του σημαντικότερου του έργου, της Βίβλου. Η Βίβλος ήταν το βιβλίο που σημάδεψε την αρχή της ανάπτυξης και διάδοσης της τυπογραφίας στην Γερμανία και κατ' επέκταση στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Τα βιβλία γίνονται φθηνότερα και περισσότερος απλός κόσμος έχει πρόσβαση σε αυτά. Η εφεύρεση αυτή προκάλεσε ρήξη με τα πνευματικά στερεότυπα του παρελθόντος. Τα βιβλία πλέον είναι λιγότερο ογκώδη, περισσότερο καλαίσθητα και επέφεραν ουσιαστικές μεταβολές στις αναγνωστικές συνήθειες: τα κείμενα πλέον προορίζονται λιγότερο για να διαβάζονται ενώπιον κοινού και περισσότερο για ατομική σιωπηρή μελέτη. Η ανάπτυξη της τυπογραφίας κοινωνικοποίησε την Τέχνη, περιόρισε τα μεταφραστικά προβλήματα και τις γλωσσικές διαιρέσεις, με την αναπαραγωγή σχημάτων και διαγραμμάτων βοήθησε στην κατανόηση των κανόνων της επιστήμης και συνέβαλε στην ανάπτυξή της. Επίσης, με τη διάδοση των εντύπων χαρτών επέδρασε στην αρτιότερη γνώση του χώρου, και καθόρισε την παγίωση των τεχνικών αναπαράστασής του, διαμορφώνοντας κοινή μεθοδολογία, και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των επιστημονικών τομέων.

Η συμβολή της τυπογραφίας στην διάδοση του πνεύματος της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού είναι αποφασιστική. Δεδομένου του ότι η επιθυμία για πληροφορίες και πρόσβαση στα σημαντικά αναγνώσματα αυξήθηκαν, αυξήθηκε ταυτόχρονα και ο αριθμός εκείνων που ήταν ικανοί να διαβάσουν. Ήταν λοιπόν ουσιαστικό για την βιομηχανία της εκτύπωσης να ενισχύσει την παράγωγη. Τα τεχνικά και οικονομικά μέσα αυξάνονται σταδιακά επομένως εξασφαλίζεται η επιτάχυνση της διαδικασίας.

Η τυπογραφία δεν δημιούργησε το βιβλίο, το άλλαξε ή το επαναπροσδιόρισε. Το βιβλίο παρουσιάστηκε στη μορφή, γνωστή ως κώδικας, που ήταν ήδη σε χρήση για τουλάχιστον, μια χιλιετία πριν από την εφεύρεση της τυπογραφίας. Είναι γνωστό ότι τα αρχέτυπα βιβλία μιμήθηκαν τη μορφή και τον γραφικό χαρακτήρα των μεσαιωνικών χειρογράφων. Η πρώιμη εποχή της έντυπης επικοινωνίας εξετάζεται ως χρόνος προοδευτικής διεύρυνσης των αναγκών και των πρακτικών που σχετίζονται με την επικοινωνία, δημιουργώντας έτσι νέες δυνατότητες.

Η εφεύρεση της τυπογραφίας δεν σηματοδότησε κάποια βίαιη αποκοπή από την χειρόγραφη επικοινωνία, δεν ήταν μια κενή στιγμή που διέλυσε ένα παλιό σύστημα για να το αντικαταστήσει πλήρως με ένα άλλο μοντέλο επικοινωνίας.

Τα τυπογραφεία

Η εμφάνιση της τυπογραφίας στην Ευρώπη, τον 15ο αιώνα, ήταν αποτέλεσμα της εποχής εκείνης και των συνθηκών της. Τα πρώτα τυπογραφεία εγκαταστάθηκαν εκεί όπου το πολιτισμικό περιβάλλον ήταν ευνοϊκό και έπρεπε να ικανοποιηθεί μια κοινωνική απαίτηση για πρόσβαση στη μάθηση και στα βιβλία.

Τα τυπογραφεία εξέδωσαν κατά το 15ο αιώνα 30-35 χιλιάδες βιβλία και το 16ο αιώνα 150-200 χιλιάδες, ευνοώντας έτσι την πρόσβαση στη γνώση. Η μύηση όμως στο πνεύμα της εποχής περιορίστηκε στις πόλεις. Στην επαρχία η πλειονότητα του πληθυσμού παρέμεινε αναλφάβητη και μακριά από τις εξελίξεις. Θα χρειαστεί η συνδρομή ενός παρόμοιου κινήματος δύο αιώνες αργότερα, του Διαφωτισμού, για να αφυπνιστούν περισσότερο οι ανθρώπινες συνειδήσεις.

Η ανάπτυξη της τυπογραφίας τον 15ο αιώνα στη Δυτική Ευρώπη πέτυχε λόγω διάφορων σύνθετων και αλληλένδετων παραγόντων. Κάποιοι από αυτούς ήταν η ανάπτυξη του εμπορίου και η ευημερία, η πτώση της φεουδαρχικής κοινωνίας, η ανάπτυξη των Πανεπιστημίων και η διάδοση της βασικής εκπαίδευσης στην Αναγέννηση καθώς και το νέο εμπόριο των χειρογράφων.

Οι εγκαταστάσεις και τα υλικά που απαιτήθηκαν για να μετατρέψουν την ιδέα σε πράξη υπήρξαν στη φυσική τους μορφή. Το χαρτί, το μελάνι και το πιεστήριο καθώς και η τεχνολογία για να δημιουργηθεί το χυτό μεταλλικό στοιχείο ήταν διαθέσιμα. Η στοιχειοθεσία – η οποία είχε αποτύχει στην Κίνα – πέτυχε στη Ευρώπη, εξαιτίας του μικρού αριθμού χαρακτήρων (γραμμάτων) του αλφαβήτου που χρειάζονταν οι ευρωπαϊκές γλώσσες. Επίσης μια μεγάλη, ευρέως καθιερωμένη, αγορά εξασφάλισε ότι αυτή η νέα επιχείρηση θα καλύψει μια κοινωνική ανάγκη.

Η περίπτωση της Βενετίας

Από τον 13^ο αιώνα η Βόρεια Ιταλία και συγκεκριμένα η Βενετία αποτέλεσε κύρια δύναμη διεθνούς πολιτικής σημασίας, ενώ η οικονομική και πνευματική της ακμή την καθιστούν σημαντικό οικονομικό και πνευματικό κέντρο της Ευρώπης. Έτσι οι Έλληνες που βρίσκονταν εκεί είχαν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν αυτή την ανάπτυξη στα κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Η ηγεμονική θέση της Βενετίας σε συνδυασμό με τις στενές σχέσεις που διατηρούσε με τον ελληνικό κόσμο είχε ως απόρροια τη σύνδεση της ελληνικής τυπογραφίας με την τυπογραφική τέχνη της Βενετίας.

Ήταν το 1471 όταν υπολογίζεται ότι εκδόθηκε στη Βενετία το πρώτο ελληνικό βιβλίο, άρα και οι πρώτοι ελληνικοί χαρακτήρες. Οι πρώτες βενετικές εκδόσεις δεν φέρουν το έτος έκδοσης, επομένως δεν γνωρίζουμε την ακριβή ημερομηνία έκδοσης του πρώτου ελληνικού βιβλίου. Το πρώτο χρονολογημένο βενετικό-ελληνικό βιβλίο εκδόθηκε δεκαπέντε χρόνια μετά, δηλαδή το 1486 από τον Λαόνικο Πρωτόπαπα.

Όταν πια φτάνουμε στον 15^ο αιώνα, οι εκδόσεις ελληνικών βιβλίων αυξάνονται ραγδαία. Αυτό είχε ως άμεσο αποτέλεσμα τη δημιουργία ποικιλόμορφων

στοιχείων, καλύτερης ποιότητας χαρτί και ήρθε και η εποχή που τα περισσότερα ιταλικά τυπογραφία είχαν και ελληνικούς χαρακτήρες. Όσον αφορά τη Βενετία, ιδρύθηκαν αρκετά τυπογραφία από Έλληνες ιδιοκτήτες με σκοπό την έκδοση ελληνικών βιβλίων και έπειτα την έκδοση αλλόγλωσσων βιβλίων, εν αντιθέσει με τους Ιταλούς. Το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο στη Βενετία είναι αυτό του Ζαχαρία Καλλέργη, του οποίου το πρώτο βιβλίο εκδόθηκε το 1499. Η μαζική παραγωγή των βιβλίων σημειώθηκε από τον 17ο αιώνα και κυρίως τον 18ο αιώνα. Ο αριθμός των αντιτύπων ήταν πολύ μικρός σε σχέση με σήμερα. Τότε ιδρύθηκαν και τα τρία μεγάλα τυπογραφία των Ηπειρωτών Γλυκύ, Σάρου και Θεοδοσίου τα οποία και προέβησαν σε πολυάριθμους τίτλους και εκδόσεις αντιτύπων.

Η ευκολία η οποία παρατηρήθηκε στην παραγωγή βιβλίων επέτρεψε να τυπωθούν βιβλία αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων συγγραφέων, που έως τότε αντιγράφονταν μόνο σε μοναστήρια, και υπήρξε έτσι μια στροφή στην κλασική αρχαιότητα. Από το 1450 μέχρι και το τέλος του 15^{ου} αιώνα υπήρχε μεγάλος αριθμός εκτυπωμένων έργων, ενώ ο αριθμός των τυπογράφων σε ολόκληρη την Ευρώπη αυξανόταν συνεχώς. Η τυπογραφία επιπλέον επέτρεψε τη γρήγορη μετάδοση και ανταλλαγή απόψεων, ιδεών και δεδομένων. Αυτό οδήγησε στην απότομη μετάδοση της γνώσης και τη διεύρυνση της πνευματικής καλλιέργειας, η οποία μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν πλεονέκτημα μόνο της Εκκλησίας και των αριστοκρατών.

Η διάδοση της τυπογραφίας

Ύστερα από την πρώιμη περίοδο της ανάπτυξης της τυπογραφίας, η τυπογραφία διαδόθηκε αρκετά γρήγορα στη Δυτική Ευρώπη. Παρά το συγκεκριμένο γεγονός, η τεχνική της τυπογραφίας με το χέρι συνεχίστηκε χωρίς πολύ ραγδαίες αλλαγές μέχρι τα τέλη του 18ου αι. Ωστόσο, κατά την ίδια χρονική περίοδο (1500-1800), υπήρξε σημαντική πρόοδος στη διάδοση των βιβλίων, και ειδικά στο σχεδιασμό γραμματοσειρών, φόντων, σχεδίων και πρωτοσέλιδων.

Η διάδοση της τυπογραφίας στην Ιταλία την εποχή της Αναγέννησης επηρέασε βαθύτατα όλους όσους είχαν σχέση με το βιβλίο. Καθώς τα κείμενα άρχισαν να κυκλοφορούν ευρύτερα και να στοιχίζουν λιγότερο, οι συγγραφείς αναγκάστηκαν να προσαρμόσουν τη γραφή και τις εκδοτικές μεθόδους τους στις απαιτήσεις και τις ευκαιρίες που δημιουργούσε το νέο μέσο, και η ανάγνωση έγινε πιο συνηθισμένη και πιο προσφιλή δραστηριότητα. Ήταν πολύ σημαντικές οι συνέπειες της πλατιάς διάδοσης των έντυπων βιβλίων σε ένα ευρύτερο αναγνωστικό κοινό, στο οποίο ανήκουν ακόμα και γυναίκες και άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Πρόκειται για ένα ζήτημα που σφράγισε όχι μόνο τον ιταλικό αλλά και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό σε ενιαία μορφή.

Συμπεράσματα

Όλες αυτές οι εξελίξεις κατά την Αναγέννηση, που κινούνταν από την ανάπτυξη ενός πνεύματος περιέργειας, παρατήρησης και έρευνας, με τον άνθρωπο στο κέντρο της επιστήμης, της φιλοσοφίας ακόμη και της θεολογίας, έως την

σταδιακή τυποποίηση μιας σχολαστικής φιλοσοφικής μεθόδου και μια εμφανή στροφή προς τον «ορθολογισμό» και την προσπάθεια εφαρμογής του νου και της λογικής σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, συνέβαλαν στην παραγωγή πρωτότυπης γνώσης και εγκαινίασαν τη διανοητική πρόοδο.

Η ύψιστη αξιολόγηση της γνώσης και η ικανοποίηση της δίψας για μάθηση, παρήγαγαν έναν ενιαίο πολιτισμό υψηλής και εξειδικευμένης γνώσης που, εκτός των άλλων, αποτέλεσε μια παρακαταθήκη για τη σταθερή ανοδική πορεία της εκπαίδευσης γενικά στο χρόνο.

Η επέκταση του θεσμού των Πανεπιστημίων αφενός είναι ζωτικής σημασίας για τη σταδιακή ενοποίηση της πνευματικής ζωής της Ευρώπης, καθώς άνοιξε το δρόμο για την έλευση της Αναγέννησης και, στη συνέχεια, της λεγόμενης Δημοκρατίας των Γραμμάτων, της πρώιμης νεωτερικότητας. Τα Πανεπιστήμια συγκροτήθηκαν τα ίδια σε δημοκρατίες των γραμμάτων, των οποίων τα μέλη αντάλλαξαν χιλιάδες επιστολές που διαπερνούσαν τα ομολογιακά και πολιτικά σύνορα των κρατών. Επίσης, καλλιεργήθηκε η αντίληψη της Ευρώπης ως ενός χώρου όπου έλαβαν χώρα ανταλλαγές γνώσεων, αλληλεπιδράσεις ιδεών και φορέων, οι οποίες με τη σειρά τους συνέβαλαν στην ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής κουλτούρας.

Αφετέρου, η τυπογραφία βοηθάει ώστε αυτό το ενδιαφέρον για την επιστήμη και την αναζήτηση της καθολικής γνώσης να διαχέεται σε ένα ευρύτερο κοινό συντελώντας ώστε η γνώση να μην είναι το προνόμιο ενός περιορισμένου αριθμού διανοούμενων.

Επίλογος

Σε μια προσπάθεια να καταγραφούν οι ιστορικοί όροι που βοήθησαν στη διάδοση του αναγεννησιακού πνεύματος και τη δημιουργία του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού αναζητήθηκαν, στην παραπάνω εργασία, οι λόγοι και οι συνθήκες που τα δημιούργησαν.

Η διάδοση των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων από τη μια, το αστικό πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο και η οργανωτική τους δομή, αποτέλεσαν το ιδανικό θεσμικό πλαίσιο μέσω του οποίου διεκδίκησαν τη χειραφέτησή και την αυτονομία τους. Η φύση της δραστηριότητάς τους, που υπερβαίνει τα όρια του αστικού χώρου που τα δημιούργησε -καθώς η επιστήμη και η γνώση δεν έχουν χωρικούς περιορισμούς-, σε συνδυασμό με τη διεθνικότητα που τα χαρακτήριζε και τη συμβολή τους στη διαμόρφωση του πνεύματος, εδραίωσαν την παρουσία τους στη εκπαίδευση, προσδίδοντάς τους χαρακτηριστικά μακροβιότητας.

Η τυπογραφία από την άλλη βοήθησε ώστε ο άνθρωπος να κατανοήσει και να αλλάξει τόσο τον εαυτό του όσο και τον κόσμο, με σκοπό να βρει ορθολογικές απαντήσεις.

Συνολικά, τα Πανεπιστήμια και η τυπογραφία διέδωσαν το αναγεννησιακό πνεύμα και επηρέασαν βαθύτατα τις ευρωπαϊκές αντιλήψεις και πεποιθήσεις των αιώνων που ακολούθησαν και δημιούργησαν τα θεμέλια πάνω στα οποία

αφύπνιστηκαν οι ανθρώπινες συνειδήσεις και οικοδομήθηκε ο σύγχρονος ενιαίος ευρωπαϊκός πολιτισμός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ασημακόπουλος, Μ., Τσιαντούλας, Α. (2008), *Οι Επιστήμες της Φύσης και του Ανθρώπου στην Ευρώπη* (Τόμος Α'), Πάτρα: ΕΑΠ.
- Berstein, Serge - Milza Pierre (1997), *Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη 5ος-18ος αιώνας* (τόμος Α), Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γκότσης Γ., Συριάτου Α. (2001), *Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, Πάτρα: ΕΑΠ.
- Le Goff, Jacques (2006), *Η Ευρώπη γεννήθηκε τον Μεσαίωνα*, (Επιμ.) Α. Ελεφάντης - Α. Μαραγκάκη, Αθήνα: Πόλις.
- Le Goff, Jacques (2002), *Οι Διανοούμενοι στο Μεσαίωνα*, Αθήνα: Κέδρος.
- Le Goff, Jacques (1993), *Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Lindberg, D. (1997), *Οι Απαρχές της Δυτικής Επιστήμης* (μτφρ. Η. Μαρκολέφας), Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ.
- Nicholas, D. (1999), *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού κόσμου*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Power J. Edward (2001), *Η εκπαίδευση στον Μεσαίωνα: Πολιτισμική αφομοίωση και ακαδημαϊκή τάξη*, στο Γκότσης Γ., Συριάτου Α., *Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, Πάτρα: ΕΑΠ.
- Ρήγος, Α. (2000), *Πανεπιστήμιο, ιδεολογικός ρόλος και ρόλος: από το Μεσαίωνα στη Νεωτερικότητα*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Richardson, Brian (2014), *Τυπογραφία, συγγραφείς και αναγνώστες στην Ιταλία της Αναγέννησης*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.